

OSMANLI ARAŒTIRMALARI XI

NeŒir Heyeti — Editorial Board
HALİL İNALCIK — NEJAT GÖYÜNÇ
HEATH W. LOWRY — İSMAIL ERÜNSAL
(BERT FRAGNER — KLAUS KREISER)

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES XI

İstanbul-1991

IV. MEHMED'İN DÜZENİN SAĞLANMASI İÇİN HALK DESTEĞİ TEMİNİNE DAİR BİR FERMANI

Zekeriya BÜLBÜL

Osmanlı hükümdarı IV. Mehmed «Avcı» lakabı ile bilinir. 8. Ağustos 1648'de yedi yaşında hükümdar olmuş, 2. Eylül 1651'de öldürülmesine kadar büyük annesi Kösem Sultan'ın,¹ ve ocak ağalarının, sonra annesi Turhan Valide Sultan'ın ve harem ağalarının tesirinde kalmış, memleketin içinde bulunduğu mali ve iktisadi buhran, Venediklilerle Girit meselesinden doğan harbin zaman zaman aleyhde sonuçlar vermesi, Anadolu'daki asayişsizlik, peşpeşi-ne sadarettteki değişikliklere yol açmış, bunlar ancak 15. Eylül 1656'da Köprülü Mehmed Paşa'nın veziriâzam olması ile son bulmuştur². Gerek Mehmed Paşa, gerekse oğlu ve sadarette halefi Fazıl Ahmed Paşa (1661-1676) zamanında ülkede pek çok alanda huzur sağlanmış, Venedik ile harp Girit'te Kandiye kalesinin fethi ile sona erdirilmiş (1669), Avusturya ve Lehistan'a karşı başarılı seferler yapılmış ise de (Uyvar fethi 1664, Kamenice kalesinin alınması 1672 gibi), Anadolu'da ve Rumeli'de özellikle kırsal kesimlerde bir düzensizlik ve anarşinin hüküm sürdüğüne bazan şeriye sicillerine, bazan da merkezde şikâyet defterlerine intikal eden kayıtlar tanıklık eder. Köylere cerre çıkan çeşitli adlar altında halktan haksız vergi toplamağa çalışan, kırk-elli kişilik guruplar, bunların halka yaptıkları yasadışı davranışlardan hemen her yerde dert yanılmakta, merkezden gönderilen fermanlarla da bunların önlenmesi vali, kadı, mütesellim gibi görevlilerden istenmekte;

1 Bu olayın ayrıntıları için bk. Kâtip Çelebi, *Fezleke*, İstanbul 1284, II, 379; Naima, *Tarih*, İstanbul 1280, V, 105.

2 IV. Mehmed devri olaylarının güzel bir özeti için bk. M. Cavid Bay-sun, «Mehmed IV», *İA*, VII, 547 vd.

fakat yine de önlenememektedir³. Bu tür olayların İkinci Viyana kuşatmasını takip eden uzun harp yıllarında daha arttığı söylenebilir.

1686 tarihinde Konya kadısı Nâziki Abdullah Efendi İstanbul'a gönderdiği bir arzında Konya şehri ve çevresinin ileri gelenlerinin (*ulemâ, sülehâ, sâdât, etkiyâ*) kendisine gelerek Konya surnun dışındaki bahçe, bağ, köy ve mezralarda asayiş kalmadığından her biri bir kapıya intisab etmiş 20, 30, 40, 50 kişilik sekban atlılarının yolcuları basıp mal ve erzaklarını talan ettiklerinden, insanları öldürdüklerinden, köy köy dolaşarak para ödemedenden köylülerin yiyeceklerini, at ve katır gibi hayvanlarını aldıklarından, vermeyenleri de öldürdüklerinden bahs ederler. Türkmen ve Ekrad göçerler de aynı tür davranışlarda bulunmaktadırlar. Vilâyet halkı bir araya gelerek aralarında eli silâh tutanları Konya müteselliminin başkanlığında toplayıp gece ve gündüz hazır bulundurup nereye bir saldırı olursa, oraya müdahaleye karar verirler, bu hususta da izin verilmesini isterler. Kadı Nâziki Abdullah Efendi de bu dileği padişaha sunmuştur. Konya'da Mevlânâ Müzesi'nde bulunan bir şeriye defterlerindeki IV. Mehmed'in bir ferman suretinden bu arza verilen cevap öğrenilmektedir⁴. Ferman 27. Cemâziyülahir 1097 (21. Mayıs 1686) tarihlidir. Aslında üzerinde «*emr-i şerîfin mücebince 'amel olunup hilâf-ı şer'-i kânûn kimesneye zulm-i te'addî kılınmaya*» hatt-ı humâyûnu bulunduğu defterdeki kayıttan anlaşılmaktadır: «*sûret-i hatt-ı humâyûn-i sa'âdet-mağrûndur*».

Teklif kabul olunmuştur. Rikâb-ı humâyûn silâhşorlarından Süleyman isminde birisi bir ay süre ile Konya'ya gönderilmektedir. Şehirde meydana getirilen gönüllü silâhlı birlik Süleyman'ın emrinde olacak, gerek Konya'da gerekse etrafında (*nevâhîsinde*) yol kesen, başkalarına zarar veren eşkıyanın üzerine gidilerek bunların cezalandırılmalarına çalışılacaktır.

3 Hans Georg Majer (yay.), *Das osmanische Registerbuch der Beschwerden vom Jahre 1675*, Wien 1984, I'de bu konuda pek çok örnekler vardır.

4 BI, s. 288. Bu defterler hâlen Ankara'da Millî Kütüphane'de toplanmışsa da, Selçuk Üniversitesi'nin güzel bir teşebbüsü ile defterlerin birer fotokopisi aynı üniversitenin Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde, birer tanesi de Mevlânâ Müzesi Arşivi'nde muhafaza edilmektedir.

Fermanda kendisinden bahs olunan Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'dir⁵.

Midhat Paşa'nın Niş valiliği sırasında (1861-1864) evvelce bu vilâyette türlü huzursuzluk ve asayişsizlik olaylarını bir Meclis-i Muvakkat-i Umumî kurarak halkla beraber işbirliği içerisinde önleyişi⁶, fermanda izin verilen devlet-halk işbirliği tipinin daha gelişmiş bir şekli gibi görünmektedir. Bugün Türkiye'nin özellikle güney-doğu kesiminde «koruculuk» müessesesi de anarşiye karşı devlet-halk dayanışmasının bir başka örneğidir.

B, 1/288-1

1 — Akzâ Kuzâtü'l-müslimin evlâ vülâtü'l-muvaḥḥidin ma'denü'l-fazl ve'l-yakîn hucetü'l-hakḳ 'ale'l halk-ı ecma'in vâriş-i 'ulûm

2 — i'l-Enbiyâ' ve'l-murselin el-muḥtaşş bi-mezid-i 'inâyeti'l-meliki'l-mu'in Mevlânâ Konya kâdısı zidet fezâ'ilühü ve mefâbirü'l-emâşil

3 — Ve'l-aḳrân Karamân Mütesellimi ve ol cânibde olan ket-hüdâyeri ve yeniçeri serdârı ve â'yân-ı vilâyet vesâir iş

4 — Erleri zide kadruhüm tevki'i refi-i hümâyûn vâsil olıcaḳ ma'lûm ola ki sen ki Konya kâdısı mevlânâ Nâzikî

5 — 'Abdullah zide fezâ'ilehusun südde-i sa'âdetime mektub gönderüb maḥmiyye-i Konya'nın ve nevâhîsinin 'ulemâ ve sülehâ

6 — Ve sâdât ve etkiyâsı meclis-i şer'e varub Konya sûrunun hâricinde vâki' bağ ve bağçe ve kurâ ve mezâri-inde

7 — Emn ü âmân mündef'i olub yirmişer ve otuzar ve kırkar ve ellişer sekbân atlasu bölük bölük her biri

5 Bu zat için bk. Ahmed Refik, «Çatalcalı Ali Efendi», *İtmiye Sâlnâmesi*, İstanbul 1334, s. 485-86.

6 Nejat Göyünç, «Midhat Paşa'nın Niş Valiliği hakkında notlar ve belgeler», *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XII, 282-84.

8 — Birer kapuya intisâb iddiasıyla gezüb ebnâ-i sebilden kâfileler basub nehb-i emvâl ve erzak ve katl-i nüfûs

9 — İtmekden nice eyyâmdır hâli olmayub bundan ma'ada karye be karye konup müft ü meccânen fuķarânın yem ve yemeklerin

10 — Alub ve at ve kıtırların ğaşb ve muhâlefet idüb vermeyenleri katl itmeleriyle umûmen halkdan zindegâni bertaraf

11 — Olduğundan ğayri bir taraftan dahî Türkmân ve Ek-râd göçerlerin pey-ander-pey piyâde ve suvârî kurâ ve mezârî'î

12 — Pây-mâl ve ğâret-i erzâk ve emvâl ve devâbb ve mevâşî ğaşb itmekden hâli olmadıklarıçün cemî'-i nevâhi

13 — Ve kıurâda reâyâ ve berâyâ kıarâr itmeğe imkân kıalma-dûğun bildirüb zararları üzerlerinden def' için

14 — Bi'l-cümle ahâli-i vilâyetin re'y ve ittifâkı ile şehirden ve kıurâdan atlı ve piyâde ğarb ve ğarbe kıâdir tuvânâ

15 — yiğitler tedârik ve Kıonya mütesellimi başında tecem-mü' ve leyl ve nehâr ğâzır ve âmâde idüb fimaba'd ol-ğavâlide

16 — kıanğı maħalde ehl-i fesâd ve eşkiyâ ve kıapusuz lewendât maķûlesinden zuhûr idüb ebnâ-ı sebîle

17 — ve reâyâ fuķarâsına ğilâf-ı Şer'-i Őerif iyşâl-i mazarrat iderler ise cümleliz maiyyet ile kıalkup üzerlerine

18 — varub bi-'avni'llah-i teâlâ cezâların virüb ümmet-i muħammedi ve bi'l-cümle ol semtde olan 'ibâdullahı Şer-i Őûrlarından

19 — taħlis itmekde tedbir ve tedârike izn-i ğümâyûnum erzânî kıılınmaķ bâbında ğükm-ü ğumâyûnum ricâ eylediklerin

20 — 'arz idüb ve minvâl-i meŐrûħ üzere fermân olunmaķ meŐrû olduğun âlemü'l-ulemâi'l-mütebaħħirîn

21 — bi'l-fiil Őeyhü'l-islâmım olan mevlâna 'Ali edâmallahu-teâlâ fezâ'ilehü kıalemiyle işâret itmeğın imdi meclis-i

22 — Şer'de ittifâķ idüb münâsib ğörüldüğü üzere Őehir ve kıurâdan atlı ve piyâde ğarb ve ğarbe

23 — kıâdir kıimesneleri mütesellim yanına cem'idüb fi-mâ-ba'd gerek kıapusuz lewendât tâ'ifesinden ve gerek kıať-ı

24 — tarîk ile ebnâ-i mazarrat üzere olan eşkiyâdan nefsi Konya'nın hâricinde

25 — ve nevâhisinde fesâd idenlerin üzerlerine varılıb bi' avni'llah-i teâlâ cezâların vermek hüşûşunda

26 — bi'l-fiil rikâb-ı humâyûn-ı şevket maqrûnum silahşorlarından kıdvetü'l-emâcid ve'l-â'yân Süleymân zide

27 — mecdühûyu üzerinize baş ve buğu ta'yîn edip bir ay kadar ol tarafda mekş eylemek fermânım olmağın

28 — mumâileyhin re'y ve tedbiri üzere maiyyet ve ittifağ ile ol-şakilerin şer'le hâklarından

29 — gelüb şer ve şûrların ol-tarafdan ref'eylemeniz bâbında hatt-ı humâyûn-ı sa'âdet maqrûnumla fermân-ı âlişânım

30 — şâdir olmuşdur(.) Buyurdum ki (boş) vuşûl bulduğda

31 — hatt-ı humâyûn-ı sa'âdet-maqrûnumla şâdir olan fermân-ı celilü'l-kadrim mücebince 'amel idüb baş

32 — ve buğ ta'yîn olunan mûmâileyhin re'y ve tedbiri ile ve veç-i meşrûh üzere ma'iyet ve ittifağ ile

33 — ol-şakilerin şer'ile hâklarından gelüb şer ve şûrların ol-tarafdan def ve ref'eylemekde bez-i iktidâr

34 — idüb 'adem-i te'k'idden ve garâz ve buğuz ile kendü hâlinde olanları te'addiden ve harâmzâdeye mu'in

35 — olmağdan ve bu bahâne ile fuğarâdan akçe alınmağdan ve emr-i şerîfimin hilâfın irtikâbdan be-gâyet ihtirâz

36 — eyliyesiz şöyle bilesiz 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız

Tahrîren : Evâsıt-ı Cemâziyyülahır 1097

Be-mağâm-ı
Koşantıniyye-i
mahrûse

27 Cemâziyyelâhır 1097
(21. Mayıs 1686)
Vasl

111

26

- 36 -
- 35 -
- 34 -
- 33 -
- 32 -
- 31 -
- 30 -
- 29 -
- 28 -
- 27 -
- 26 -
- 25 -
- 24 -
- 23 -
- 22 -
- 21 -
- 20 -
- 19 -
- 18 -
- 17 -
- 16 -
- 15 -
- 14 -
- 13 -
- 12 -
- 11 -
- 10 -
- 9 -
- 8 -
- 7 -
- 6 -
- 5 -
- 4 -
- 3 -
- 2 -
- 1 -

BI/288-1

Handwritten signature or stamp at the bottom right.